

3. ETİK KAVRAMI

Etik, sözlük anlamı olarak; ahlak ilkelerinin ışığında, doğru davranışın incelenmesidir. Etik kelimesi, Yunanca'da töre, gelenek, görenek anlamına gelen "ethos" sözcüğünden gelir.

Etik, insan ilişkilerinde iyi-kötü ya da doğru-yanlış olarak nitelendirilen değer yargılarını inceler. Bunu, insan eylemini yönetmesi gereken kuralları ve insan yaşamında peşinden gidilmeye değer iyileri bulmak amacıyla, ahlaksal davranışın sistematik bir incelemesini yaparak yerine getirir. Etik, insanın bireysel ve toplumsal ilişkilerini nasıl yönlendirmesi gerektiğini, söz ve davranışları iyi ya da kötü olarak nitelendirecek ölçütlerin neler olabileceğini inceler.

Etik, bireyin ilişkilerinde, uygun olarak ifade edilen davranışı belirleyen içsel bir denetçidir. Etik, insana ne yapmasını ya da yapmamasını öneren bir dizi değerler bütünü vardır. Etik, ahlakın temelinde bulunan ya da bulunması gereken ilke ve kavramları araştırır. Yani ahlakın kuramsal bir incelemesini yapar. Etik, ahlakın felsefi kısmını temsil eder ve bireylerin, bir eylemi doğru veya yanlış olarak değerlendirmelerinde genel yol göstericidir. Toplum yaşamında, iyi-kötü, doğru-yanlış, uygun-uygunsuz olarak kabul edilen davranış kuralları etiği belirler.

Etik en kısa şekliyle doğru-yanlış ölçütlerdir. Etiğin, toplumu bir arada tutan, bütünleştirici bir rolü vardır.

Etiğin konusu olan davranışlar, insanlar tarafından bilerek ve isteyerek yapılan faaliyetlerdir. Hesap verebilirlik ve iyi davranışta somutlaşan etik, davranışların ve değerlerin yönetimi bilimidir. Etiğin temel sorunu, insanlık tarihi kadar eski olan şu üç soruya cevap aramaktır:

- a) İyilik ve kötülük nedir?
- b) İyilik ve kötülüğün kaynağı nedir?
- c) İyiye ulaşmak ve kötülükten kaçınmak nasıl mümkün olabilir?

Etik, iyi olana değil bir şeyin iyi olduğu hükmüne nasıl ulaşıldığını söyler. Etik ahlak üretmez, ahlak üzerine konuşur. Tek tek eylemlere ait ahlaki yargılarda bulunmaz. Eylemlere ait ahlaki yargıların nasıl oluştuklarını üst bakış düzeyinde çözümler.

Tüm dünyada geçerli olabilecek etik kodları, üç başlık altında sıralanmıştır:

- a) Kişisel Etik Kodlar
 - Diğerlerinin iyiliği ile ilgilenmek
 - Özgürlüklere saygı duymak
 - Dürüst ve doğru olmak

- Yasalara uymak
 - Adil olmak
 - Adil olmayan işleri reddetmek
 - İyi işler için yardımsever olmak
 - Zarar vermemek, zararı önlemek
- b) Mesleki Etik Kodlar
- Objektif (tarafsız) olmak
 - Açık (şeffaf) ve dengeli olmak
 - Gizliliğe uymak
 - Görevini dikkatlice yapmak
 - Profesyonelce mesleki sorumluluk taşımak
 - Olası çıkar çatışmalarından uzak durmak
- c) Global Etik Kodlar
- Global ölçekte adaletli olmak
 - Topluma karşı sorumluluk
 - Çevre dostu olmak
 - Bütünsel bir yaklaşımla sorumluluk ve bağlılık
 - Bölgesel farklılıkları anlayışla karşılamak

3.1 Etik ve Ahlak

Etik, ahlakın kuramsal incelemesini yapar ve bu yönüyle ahlak felsefesi ya da ahlak kuramı olarak anlamlandırılabilir. Ahlak doğru-yanlış, iyi-kötü, olumlu-olumsuz davranışlarla ilgilidir. Etik ise ahlaki tutumların ardında yatan yargıları ele alır. Ahlakta, yazılı olmayan, nasıl davranılması gerektiğine ait standartlar vardır. Ahlak uygulamayla ilgilenir, insanlara hangi durumlarda nasıl davranmaları gerektiğini söyleyerek, onların daha iyi olmasına çalışır. Etik, ahlaki olanın özünü ve temellerini araştırır. İnsanın, kişisel ve toplumsal yaşamındaki ahlaki davranışlarıyla ilgili sorunları ele alır. Etik, doğru-yanlış teorisi, ahlak ise onun pratiğidir.

Toplum yaşamında, insanların uymak durumunda oldukları davranış kuralları, ahlakın ilgi alanıdır. Toplumda, davranışların iyi-kötü olarak değerlendirilmesindeki değer yargıları bütünü, ahlakta yer alır.

Etik, ahlak felsefesidir ve ahlak, etiğin araştırma konusudur. Bu nedenle etik ve ahlak eş anlamlı kullanılmaz. Eylemin doğru-yanlış oluşuna ait teorisi etikte, uygulaması ahlakta ele alınır. Etikte, olması gereken, ahlakta ise var olan incelenir.

Ahlaki kuralların yaşama uygulanışının ve mantıklı olup olmadıklarının sorgulaması, etikte incelenir. Bu iş, muhakeme ve akıl yürütme ile yapılır.

Etik, karakterin eğitilmesi ve uygulamada karar verebilmekle ilgilidir. Ahlakta ise toplumun kabul ettiği uygulamalar vardır. Etik, ahlaki ödev ve yükümlülüklerin ne olduğu ile de uğraşır. Etik değerlerin evrenselliğine karşılık, ahlaki değerler kişilere, toplumlara, bölgesel, ulusal değerlere, ekonomik ve

kültürel koşullara, eğitim düzeyi ve din gibi unsurlara bağlı farklılık gösterebilirler.

Etik, akıl yolunu kullanarak, bütün insanların kabul edeceği evrensel kuralları oluşturmaya çalışır. Bunu yaparken ahlak ilkelerini dikkate alır. Etiğin açık ve belirgin bir alana ait kurallar içermesi beklenir. Örneğin; siyaset etiği, tıp etiği, hukuk etiği, mühendislik-mimarlık etiği, tarım etiği gibi meslek alanları için ortak ilkeler sözkonusu olmakla beraber, daha çok bunların o mesleğe uyarlanmış etik kurallar haline getirildiği görülür. Bu şekliyle etik “meslek etiği” olarak özelleşmiş bir alanda kullanılır.

3.2 Etik ve Hukuk

Hukuk, adaleti gerçekleştirmeyi, etik ise iyiyi gerçekleştirmek ya da iyiyi ve doğruya ulaşmayı amaç edinmiştir. Her ikisinin de varoluş nedeni toplumsal düzenin sağlanmasıdır.

İnsanlık tarihi boyunca temel etik değerlerin çoğu hukuki norm haline gelmiştir. Buna örnek olarak insan hakları, gıda güvenliği, iş güvenliği, tüketici hakları, çevre koruma, hayvan hakları gösterilebilir. Bu konularda etik tartışmalar başlatılıp dikkatler bu konu üzerine çekildikten sonra, etik sorunlara yol açan konuların çözümlenmesine yönelik yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Çevre konusu, Amerika’da 1950’lerde tartışılmaya başlayıp, 1970’lerde çevre yasası çıkartılmıştır. Böylece hukuk, resmi etik kuralları haline gelmiştir.

Yasalar çerçevesinde ne yapılabileceğini hukuk, ne yapılması gerektiğini etik belirtir. Etik ile hukuk arasındaki fark yaptırım biçimindedir. Toplumun düzeni açısından etik ve hukuk kurallarının uyumu gerekir. Yasaların suç saydığı eylemler, etik açıdan da yanlış eylemlerdir. Bazı davranışlar vardır ki hukuk açısından suç oluşturmaz, yaptırım gerektirmez, ancak etik olarak doğru değildir. Örneğin bir politikacının, seçmenlerine yapamayacağı vaatlerde bulunması.

Bazı etik kurallar yazılı olmamakla birlikte, toplum bu konulardaki etik dışı davranışı ayıplama, dışlama, kınama gibi tepkilerle sosyal olarak cezalandırır.

Pek çok davranış hem etik hem de hukuken kabul edilemez. Örneğin hırsızlık hem etik hem de hukuken kabul edilemez. Hırsız, toplum kınar, hukuk ise cezalandırır.

Hukuktaki yasalar genellikle suç oluşturacak durumları belirtir. Etik ilkeler ise olumsuzun yanında olumlu davranışlara da yer verebilir.

Hukuk ve etik adalet kaynaklıdır. Ancak etiğin alanı daha geniştir. Hatta hukukun bittiği yerde, etik devreye girer denilebilir.

Etik ve yasal (vergi vermek) ile etik dışı ve hukuk dışı (rüşvet vermek) davranışlar hem etik hem de hukuk açısından sorun yaratmazlar. Ancak, etik dışı ve hukuka uygun (firma olanaklarını özel amaçlarla kullanmak), etik ve hukuk dışı (bazı sivil toplum örgütlerinin eylemleri) davranışlar çelişki yaratır. Devletin vergi affı çıkarması hukuki bir karar olmasına rağmen, vergisini zamanında ödeyen vatandaşlarca etik dışı bir davranış olarak görülebilir.

Toplum düzeni açısından arzu edilen durum; hukuk ve etiğin davranışları aynı yönde değerlendirme oranının artmasıdır.

Etik ile hukuk arasındaki ilişkiler aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

a) Hukukta yaptırım maddi olup, işlenen suçun para, hapis ya da bazı kısıtlamalar şeklinde cezası vardır. Etikte ise yaptırım geleneksel olarak vicdani olmakla birlikte, günümüzde etik kodların ihlalinde maddi yaptırımlar da söz konusu olabilmektedir. Örneğin; meslek örgütleri, mesleki etik davranış ilkelerine uymayan mensuplarına uyarıdan başlayıp, meslekten men etmeye kadar cezalar verebilmektedir.

b) Hukuk kuralları yazılıdır. Etik kurallar çoğunlukla yazılı olmayan normlardır. Günümüzde etik ilkelerde yazılı hale getirilip, sistemleştirilmektedir. Örneğin, çeşitli mesleklere mensup bireyler için mesleki davranış ilkeleri, meslek örgütlerince oluşturulup, yayınlanmaktadır.

c) Hukuk kuralları yasama organı, devlet tarafından oluşturulur. Etik kurallar ise devlet yanında genellikle meslek örgütleri, etik kurulları gibi organizasyonlarca oluşturulabilir.

d) Günümüzde etik davranışın zorunluluk haline getirilmesi için etik kurallar da resmileşmekte ve kanunlaşmaktadır. Örneğin; 5178 sayılı ve 25.05.2004 tarihli “Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”, 14.04.2005 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanan Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik”.

a) Hukuk hakları belirlerken, etik, görev ve sorumlulukları açıklar.

4. DEONTOLOJİK ETİK (Ödev Etiği)

Etik kuramları genel olarak iki başlık altında incelenir:

- a) Deontolojik Etik (sonuçsalıcı olmayan)
- b) Teleolojik Etik (sonuçsalıcı)

Herhangi bir davranışın değerlendirilmesi deontolojik etikte, eylemin arkasındaki niyete, teleolojik etikte ise eylemin sonuçlarına bakılarak yapılır.

Aşağıda bu kuramlar açıklanmaktadır:

4.1. Deontolojik Etik

Deontoloji, Yunanca kökenli olup Deon (ödev) ve Logos (bilim, ilgi) kelimelerinden oluşur. Deontoloji kelimesi ilk defa 19. yüzyılda “yükümlülükler bilgisi” anlamında kullanılmıştır. Deontoloji, ödev sorumluluk, yükümlülük bilgisidir. Deontoloji, insan eylemlerinin ahlakiliği ile ödev kavramı arasındaki ilişkiler üzerinde yoğunlaşan etik kuramıdır. Deontolojide eleştirel yaklaşım, etikle yapılabilir. Deontoloji ve etik birbirini tamamlayıcıdır.

Deontolojide eylem, sonuçlarından değil, taşıdığı niteliklerinden dolayı iyi/kötü olarak nitelendirilir. Bazı eylemler vardır ki, sonuçlarına bakılmaksızın zorunlu olarak ahlaki kabul edilirler.

Deontoloji, bazı yaptırımları olan, doğmatik olanı olduğu gibi tanıtan yükümlülükler bilgisidir. Etik ise, yalnız olanı değil, olması gerektiği düşünülen ve savunulananın incelenmesidir.

Deontolojide, sorunlara yönelik, ne yapmak ya da ne yapmamak sorularının toplumca belirlenmiş ve bazı yaptırımlara bağlanmış cevaplarından oluşan kurallar bilgisi vardır. Deontoloji; yükümlülüklerin, kuralların, pozitif hukukun, yürürlükteki pozitif ahlakın bilgisidir.

Deontolojide, sonuçtan çok doğru eylem sorunu üzerinde yoğunlaşılır. Eylemin doğruluğu ya da yanlışlığı, o eylemin sonuçlarından bağımsız olarak, etik ödev veya eylem kurallarını yerine getirip, getirmemesi yönünden belirlenir. Eylemin temelindeki niyet, ilke ve gerçekleştirdiği ödev, sonucundan daha önemlidir. İnsanlar, yerine getirmeleri gereken ödevi, yükümlülüğü, etiğin temeline yerleştirmelidir. Deontolojide, davranışa yüklenen niyetler ve bireylerin hakları esastır. Eylem değerlendirilirken, eylemin dayandığı ilke ve kurallar dikkate alınır.

Tarihsel olarak, ödev etiğinin (deontolojinin) ilkelerini belirleyen Immanuel Kant'tır. Kant'a göre iyi niyet dışında hiçbir şey kayıtsız, şartsız iyi olamaz. Kant, ahlak yasasına, içeriği akıl tarafından şekillendirilen kesin bir

buyruk olarak bakar. Kant, ahlakın temelini subjektif olmayan, yani kişiye göre değişmeyen bir şeyin oluşturmasını ister.

Mutluluk ile insan ahlakı incelenemez. Çünkü mutluluk kişiden kişiye değişebilen, göreceli bir kavramdır. Eğer mutluluk kriter alınırsa, birisinin ahlaki dediği eyleme bir başkası ahlaki değil diyebilir. TÜİK'in 2009 yılı Türkiye Mutluluk Düzeyi araştırması sonuçlarına göre 18 yaş ve üzeri bireylerin %7,7'si çok mutlu, %46,6'sı mutlu, %31,1'i orta düzeyde mutlu, %11,5'i mutsuz, %31'i çok mutsuzdur. Mutluluk peşinde koşmakla elde edilmez. İnsan mutluluğa hak kazanmaya çalışırken, vicdanı da, ahlak yasasına uymaya çalışır.

Deontolojide, belirli bir durumda, gerçek yükümlülüğün nerede olduğunu belirlemek için, eylem tüm yönleriyle, bütünsel bir yapı içinde değerlendirilir.

Kant'ın ahlak anlayışı “insanlar öyle hareket etmelidir ki, hareket ve davranışları aynı zamanda başka insanlar içinde bir ilke ve yasa olsun” şeklinde ifade edilebilir.

İyiye istemeye dayalı ahlaki eylem, dış görünümü olarak farklı görülse de, niteliğini değiştirmez.

Kant, varlıklar alemini iki kısımda ele almaktadır:

- a) Doğa yasalarının geçerli olduğu varlık alanı.
Burada tutkular, eğilimler vardır.
- b) Doğa yasalarının etkisinin sona erdiği, pratik aklın yasalarının geçerli olduğu varlık alanı.

Burada pratik aklın ve vicdanın yasaları yer alır. Bunlara göre hareket etmek, özgür olmak demektir.

Bir davranışın iyi/kötü olduğunu sorgularken:

- a) Eğer herkes böyle yaparsa ne olur?
- b) Herkesin böyle yapmasını istermiyiz?

soruları sorulmaktadır.

Kant'ın görev ahlakı, herkes tarafından benimsenen ve herkesin benimsemesi istenen objektif ve evrensel ilkelerden oluşur.

Kant'ın görev ahlakına göre, iş ahlakına, işletmenin çıkarlarına uygun olduğu için uyulması, ahlaki değildir. İş ahlakına toplumun çıkarları için uyulması gerekir. Örneğin, bir işletmenin çalışanları için sağlık ve güvenlik hizmetleri sağlaması, faydacı ahlak gereği işletmeye faydalı olduğu, işgücü kaybı yaratmadığı için değil, insanların yaşama hakkına saygının gereği olmalıdır.

Kant'ın ahlak yaklaşımı haz, fayda ve yarar temelli değildir. Kant'a göre insanı insan yapan ve diğer varlıklardan ayıran insanın aklıdır. Bu da insanda kendini, vicdan ve ödev duygusu olarak ortaya koyar.

Kant ahlakının temelinde “herkes için aynı kalan, herkes için değişmeyen” bir yasa vardır. Bu ise iyiyi isteme ve ahlak yasası, yani ödevdir.

Ödev, akıllı olan herkesi yükümlü kılan evrensel bir kuraldır. Buna her insan kayıtsız-şartsız uymalıdır. Deontolojide eylemin ortaya koyduğu sonuca, nasıl ulaşıldığı ile ilgilenilir. Ahlaken uygun bulunmayan bir davranışla olumlu bir sonuca ulaşılsa bile bu kabul edilemez. Örneğin, çalışanların temel gereksinimlerini karşılayıp belli bir yaşam standartında hayatlarını sürdürmek için yetersiz ücret veren bir işletmede, çalışanların performansları, olumsuz etkilenme bile, bu düşük ücret uygulaması ahlaki değildir.

Deontolojideki “Haklar Kuramı” haklar üzerinde durarak “nelere hakkım var” sorusunu ortaya atmaktadır. Bireylerin ve onların oluşturduğu toplumun tutarlı ve kararlı davranışta bulunması, temel hak ve özgürlüklerinin korunmasıyla mümkündür.

Deontolojideki “Adalet Kuramı” ise hakkın önceliğini ileri sürerek, genellikle sosyal ve siyasi kurumların ahlaki yönden değerlendirilmesinde kullanılır.

Davranışların doğru ve tarafsız biçimde gerçekleşmesi için tarafsız dağıtım kuralları izlenmelidir. Dağıtıcı adalet kuramı şu üç ilke üzerine kurulmuştur:

a) Eşit özgürlük ilkesi

Temel özgürlükler herkes için eşit olmalı ve diğer bireylerin saldırılarından korunmalıdır.

b) Farklılık ilkesi

Eşit özgürlük ilkesinden faydalanamayanların da bundan yararlandırılmaları ve bunun güvence altına alınmasıyla, toplumdaki mağdur kişilere destek olunmalıdır.

c) Fırsat eşitliği ilkesi

Toplumdaki tüm bireyler, toplumsal statülerini yükseltmek için eşit fırsatlara sahip olmalıdırlar.

İşletmeler, ahlak ve adalet ilkelerine uymalıdırlar. Aksi halde insan kaynakları yönünden zayıflarlar, iyi, ahlaklı ve nitelikli personel onları tercih etmez, piyasadaki itibarlarını kaybederler. Sonuçta belki kısa vadeli çıkarları gerçekleşebilir ise de uzun dönemli amaçları zarar görür.

Deontolojide, toplumsal yükler ve getiriler eşit biçimde paylaşılmalıdır. (adalet yaklaşımı). Adil paylaşımın gerçekleştirilememesi toplumda huzuru bozup, sorunlara yol açar. Eylem farklı yaklaşımlarla destekleniyor, toplum önünde savunulabiliyor ise etik olma olasılığı artar. Eylemlerin doğru ve tarafsız biçimde gerçekleşmesi, iyunin en üst noktaya çıkartılıp, tarafsız dağıtım kurallarına göre dağıtımına bağlıdır.

4.2. Teleolojik Etik

Sonuşsalcılık, Kantçı görev ahlakının karşısındaki ahlak teorisidir. Sonuçsalcılığa göre bir eylemi iyi ya da kötü yapan eylemin sonuçlarıdır. Örneğin bir kişi hasta olunca, tedavi sürecinde bazı acılara katlanmalıdır ki iyileşebilsin, bu anlamda acı çektirmek iyi olarak değerlendirilir.

Sonuşsalcı etik kuramlarında, ahlaki eylemin değerini, eylemin neden yapıldığı değil, ortaya koyduğu sonuç belirler. Buna göre de en iyi eylem, en büyük iyunin üretilme olasılığı olan eylemdir. Sonuçsalcılıkta bir şeyin iyiliğine karar verilirken, o eylem sonucunda ortaya çıkacak iyiliğin, kötülüğe oranına bakılır. Teleolojik (sonuçsalcı) kuramlar kendi içinde üç kısımda incelenir:

- a) Faydacılık
- b) Egoizm
- c) Erdem ahlakı

Faydacılık, sonuçsalcı teorisinin en iyi bilinen örneğidir. Faydacılık, eylemin iyi ya da kötü olmasını, eylemden etkilenenlere sağladığı faydaya göre ölçer. Fayda, hazzı artırmak, acıdan kaçınmaktır. Faydacılık, bireyin yaptığı eylemi bilerek ve kendi mutluluğu için seçmesi gerektiğini söyler, acıdan kaçınmayı, mutluluğu artırmayı öngörür. Faydacılıkta, daha büyük bir kötülükten kaçınmak için daha az kötü olan şeyler hoş görülebilir. Örneğin, bir hastayı daha iyi tedavi edebilmek, moralini yüksek tutmak amacıyla, hastalığından bir süre haberdar etmemek, hoş görülebilir. Faydacılıkta bir davranışın sonuçları; mutluluk, haz, fayda sağlamıyor ise ne kadar iyi niyetle yapılmış olursa olsun o davranış etik ya da ahlaki olarak savunulamaz.

Faydacılık, maddi faydalar yanında manevi faydaları da dikkate alır. Doğru eylem, en çok iyiliği üretecek eylemdir. Faydacılıkta, toplumun mutluluğunu artıran eylem, bireysel mutlulukların toplamını artıran eylem doğru eylemdir. Faydacılık, haz arama ve acıdan kaçınmak üzerine oluşturulmuştur.

Faydacılıkta, kural, ilke ve politikalar, ne ölçüde faydalı olduğu yönüyle sorgulanır. Sorgulamasız itaatten yana değildir. Eylemleri, eylemin sonuçları iyi ya da kötü yapar. Bireyler ve işletmeler, uygulayacakları politikaların sonuçları üzerinde düşünmeye teşvik edilir. Bu yolla gerçekçi ve uygulanabilir kararlar verilmesine yardımcı olunur.

Faydacılık üç yönden eleştirilebilmektedir:

- a) Bazı eylemlerin sonuçlarının önceden tahmin edilememesi.
- b) Sonucu iyi olsa bile bazı eylemlerin özünde yanlış veya kötü olması (örneğin, toplum faydasına sonuçlar ortaya koyabilse de “sözünden dönmek” eylemi, kötü bir davranıştır).
- c) Toplam fayda ile ilgilenilip, bunun paylaşımına ilgisiz kalınması. Bu nedenle bazı insanların mutluluğu için toplumun mutluluğunun feda edilebilmesi (Örneğin bir yerde karayolu yapımı için mal sahibinin istemediği halde, toplum yararı açısından ev ve arsasının kamulaştırılması. Bu eylem, mal sahibine mutsuzluk verecektir).

Egoizm, sadece bencillik olarak değerlendirilmemelidir. Egoistler, yiyip, içip gününü gün eden insanlar değildir. Bazıları zevk peşinde koşarken, bazıları da güç, bilgi, kendini geliştirme peşinde koşabilir. Egoizm, başkalarına yardım etmemeyi öğretmez. Ancak böyle bir ahlaki zorunluluk olmadığını söyler. Egoizm, toplumun refahına değil, kendi kişisel çıkarlarına odaklanmış bir davranış şeklidir. Egoizmde, kişisel çıkarları en üst düzeye çıkartan her eylem, etikdir. Egoistler, kişisel çıkarları için en fazla iyiyi sağlayan eylemleri yaparlar. Günümüzde bu davranış şekli yaygınlaşmaktadır. Egoist davranışlar, toplumda pek kabul görmezler. Egoizm, etikle ilgili çalışmaları artırıcı tesir yaratır.

Her birey veya işletme kendi çıkarlarını gözeterek, toplum içinde iyi olanı gerçekleştirebilir. Fakat bu, önceden konulmuş kurallar çerçevesinde ve bunlara uyularak sağlanmalıdır.

İnsanlar, ihtiyaçlarını gidermek için davranışta bulunurlar. Toplumsal değerlendirme, ihtiyaçların karşılanmasında, toplumun iyi/doğru/uygun diye nitelendirdiği eylemlerin yapılmasını benimsemeyi ister. Eğer isteklerle, toplumun değer yargıları örtüşürse vicdan huzuru, çatışırsa vicdani rahatsızlık duyulur. İnsan için iyi bir vicdan; en rahat yastık, vicdan azabı ise içinde bir cehennemdir. Örneğin, toplumda suç işleyip, belli bir süre kaçıp yakalanamayan fakat daha sonra vicdan azabından dolayı teslim olan kimselere rastlanmaktadır.

İnsanlar kötülüğü, arzularının kuvvetli olmasından çok, vicdanlarının zayıf olmasından dolayı yaparlar. En mükemmel adalet, vicdandır.

Deontolojik yaklaşımın, insan ve insana saygı temelli durumu İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde görülebilir: Buna göre insanların temel hakları, toplum ve insan yaşamında korunmalıdır. Bu hakların özünde şunlar vardır:

- a) Yasama hakkı
- b) Güvenlik
- c) Bilgilendirilme
- d) Özel yaşama saygı
- e) Vicdan özgürlüğü

- f) Özgür ifade
- g) Özel mülkiyet

İş yaşamında bu sayılan haklara aykırı davranışlar; firma sahibi, çalışanlar, müşteriler, tedarikçiler, pazarlayıcılar gibi paydaşlar tarafından sergilenirse, bu durum etik dışılığın göstergesidir.